

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Vilh. la Cour: Ollemersdiget. — Frode Gribsvad: De Tørsbøllers gudsbespottelige Handling. — Cl. E: Hvorledes Rationalismen kom til et Landsogn. — Et gammelt skifteforlig på Rømø. — Samleren.

Nr. 5. — 1. NOVEMBER 1929. — 6. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlékærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Ollemersdiget.

Af Dr. phil. Vilh. Ia Cour.

II.

(Sidste Artikel).

Spørgsmaalet om en saadan Sammenhæng mellem de Befæstningsværker, som kan paavises paa Strækningen fra Gaardeby til Uge Skov, er naturligvis fristende. Tænk for et ejendommeligt Virke, dette vilde udgøre — en 11—12 km lang Spærring, som i Udstrækning kunde tage Kampen op med Danevirke og i Alder sikkert ikke veg for det langt berømtre Grænseværn i Sydslesvig! Det er netop dette Ollemersdigets formodede storladne Præg, som har gjort, at det i de seneste Aar saa hyppigt har været omtalt i Dagspressen.

For Gaardejer H. P. Jørgensens Vedkommende var Svaret ikke tvivlsomt. Han mente for det første at have fundet tydelige Spor af Vold og Grav langs Vestbredden af Tinglev Sø. Stedet ligger sydøst for Stationen, og Marken kaldes *Volhøjagrene* — hvilket Navn skulde støtte Theorien. Det er nu sikkert, at der skal lægges den mindste Vægt paa dette Navn. *J. N. Schmidt* kalder Højene for *Volhøje* (uden d), og Jørgensen skriver paa samme Maade *Volhøjagrene* (uden d), men den stedlige Udtaleform fremgaar ikke klart af denne Stavemaade. Og selv om Forholdet skulde være et *Vold-*, var vi lige langt; thi dette Ord behøver i gammelt Sprog slet intet at have med et Befæstningsanlæg at gøre. Det gammeldanske *woll*, *wall* har simpelthen Betydningen „græsbevokset Mark“.

Der er dog en anden og væsentligere Indvending mod Jørgensens Theori om et Virke her: *det vilde være uden ringeste logisk Begrundelse*. Af Hensyn til Angreb *østfra* var det fuldkommen unødvendigt. Her spærrede nemlig Sø og Sump i en ganske fortrinlig Grad. Og tænkte man sig omvendt, at det skulde have dækket mod Angreb *vestfra*, var man lige vidt. I saa Fald vilde Forsvarerne ingen Mulighed have for at besætte det — de havde Søen umiddelbart i Ryggen. *Jeg tror med afgjort Sikkerhed, at man maa se bort fra enhver som*

helst anden Befæstning vest for Tinglev Sø end den tidligere nævnte: Volden fra Søen ned til Gaardeby.

Paa lignende Maade forholder det sig med det Volddrag, der skulde have gaaet fra Almstrup Bæk og op til Uge, forbindende Befæstningen ved *Skinnevej* med Befæstningen ved *Tylsbjerg* (se den foregaaende Artikel). H. P. Jørgensen mener langs hele Engdraget (Aakær) at have kunnet spore den gamle Vold. „Den følger Engkantens bugtede Snoninger ved den sydlige Side, hvor disse støder ind mod den fastere Bund og mod den højere liggende Agermark, og saaledes kunde den spores tæt hen til Uge By.“ Et Befæstningsanlæg vilde ogsaa her være helt urimeligt. Aakær har været en fortrinlig Spærring i sig selv. Angribere har ikke kunnet komme over den, og et Volddrag langs dens Sydside vilde ingen som helst Nytte have været til.

Men der *er* faktisk en saadan Vold. Hvad betyder den da? Spørgsmaalet løses forholdsvis let, naar man lægger Mærke til, at den ingentunde kun findes paa Sydsiden — *den løber saa at sige hele Aakæret rundt*, i Syd, Vest, Nord og Øst, overalt følgende Engens Kontur. Sine Steder er den omtrent jævnet, andre Steder har den ændret Karakter, fordi en Vej er ført hen over den; men den *er* der — baade „Vold“ og „Grav“ kan endnu følges langs hele Engdraget op til Uge.

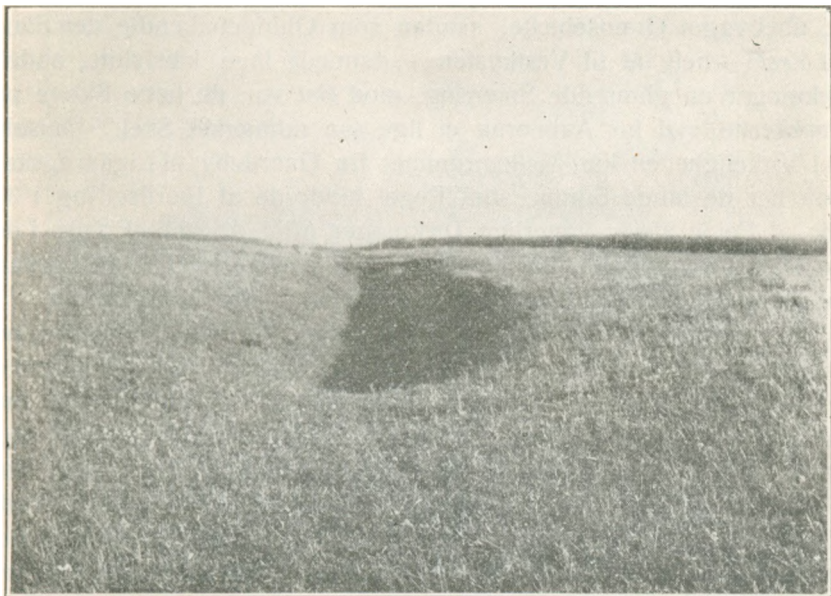
Og da har dette Dige naturligvis haft et ganske andet Formaal end Forsvaret. Det har skærmet de omliggende Marker, naar Vandstanden steg i Kæret, f. Eks. naar dette overrisledes, hvilket i ældre Tid ikke skete saa sjældent. Eller Kæret har ligefrem forhen udgjort en Dam, og Volden er, hvad man i Middelalderen kaldte et „Damsbaand“ — en Dæmning, som satte Grænser for Opstemningen. Den rette Forklaring vil vel nok kunne findes. Foreløbig slaar vi os til Taals med den Kendsgerning, at „Volden“ omkring hele denne Engstrækning og indtil Tylsbjerg ikke har det mindste med Ollemersdiget at gøre. Man kan *maaske* tænke sig, at den lave Tange fra Vester Bækeng til Bækagergaard (ved Lovtrup-Almstrup-Vejen) har været værnet paa samme Maade som Skinnevojsagrene; men *fra Bækagergaard har der intet kunstigt Forsvar været opført* — *Naturen har selv besørget alt det fornødne.*

Og dette gælder endelig ogsaa om den sidste Strækning, der skulde bringe „Sammenhæng“ i Ollemersdiget: Strækningen fra Tylsbjerg til Ligaard. Der vilde ikke være den fjerneste Anledning til at spærre dette Mosedrag, som i sig selv har været ganske ufremkommeligt, ja, de Smaahøjninger i Engen syd for Ligaard, som skulde være Rester af Volden, er intet andet end naturlige, aflange Grusbanker, som man saa hyppigt kan træffe dem i Kanten af vore Moser.

Saaledes opløser sig da faktisk det hele 11—12 km lange Ollemers-

, dige i fire isolerede Befæstningsanlæg, de samme, som vi skildrede i den første Artikel, i høj Grad interessante hver for sig og *indbyrdes forbundne ved naturlige Forhindringer* (smalle Mosedrag, der for Aarhundrede siden har henligget som uigennemtrængelige Sumpe), men uden den Karakter af ubrudt „Dige“, denne stadige Skiften mellem Palisader og Vold med Grav, som man i de senere Aar gerne har villet se. *Af de ca. 12 km mellem Gaardeby og Uge Skov har i Højden de 5 været kunstigt dækket — Resten har kunnet klare sig selv.*

Graven mellem Bredemose og Vester-Bækeng.

Maaske kan en og anden synes, at Interessen ved Ollemersdiget da er stærkt reduceret; men dette vilde være en grundig Fejltagelse. Netop disse fire Virker, indbyrdes forbundne ved Kær- og Mosedrag, giver os et fængslende Indtryk af den Betydning, som Egnen har haft for mangfoldige Aarhundreder siden, da den dannede Grænsen mellem Sønderjyllands to Storbygder: Jydernes i Nord og Anglernes i Syd.

Der er ikke her Plads til i Enkeltheder at redegøre for de oprindelige Bosættelsesforhold. Den, som har Interesse deraf, kan jeg henvise til min Fremstilling i „Geschichte des schleswigschen Volkes“ I eller — endnu bedre — til den udførlige Behandling, Spørgsmaalet vil faa i første Bind af den nye, store Sønderjyllands-Historie, der er under Arbejde (den vil fremkomme i 1930). Man vil paa disse Steder finde Sagen belyst ud fra et arkæologisk Materiale, som giver os fuldt

paalidelige Efterretninger om, hvorledes man havde bosat sig i Midtslesvig fra den ældste Tid og indtil Folkevandringen.

Man vil se, hvorledes det *nordlige* Bosættelsesomraade som en mægtig Trekant skød sig vesterfra (fra Kystegnene mellem Brøns og Hjerting) ned over den slesvigske Højderyg, indtil det naaede Uge—Tinglev—Gaardeby. Og man vil se, hvorledes det *sydlige* Bosættelsesomraade fra Egnene omkring Slien fulgte den store Hovedfærdselsvej nordpaa, indtil den egentlige, sammenhængende Bebyggelse standsede i Klipleveggen. *Mellem* de to Bosættelsesomraader laa et øde, ubebygget Grænsebælte, saadan som Oldtiden kendte den Slags. Mod *Vest* — helt ud til Vestkysten — dannede lave, kærfyldte, aadelte Strækninger en glimrende Spærring, mod *Øst* var de tætte Skove paa Lerbakkerne syd for Aabenraa et lige saa udmærket Skel. Passabel var i Virkeligheden kun Mellemrummet fra Gaardeby til Ligaard, skønt ogsaa her de lange Sumpe som Regel hindrede al Færdsel og i Tilfælde af Fejde afgav ypperlige Dækninger mod Angreb. Endnu i den sene Oldtid strakte Skovbæltet sig vistnok østfra helt hen til Ligaard, hvor Sumpen omkring Uge Bæk naaede ind under Lerbakkerne.

Hvorledes passerede man dette naturlige Skel mellem Nordslesvig og Sydslesvig? Man fulgte (hvis man kom sydfra) Færdselsvejen op over Bov og videre mod Nord til Povlskro og Uge Hede. Var man naaet hertil, gjaldt det om at komme over Sumpdraget. Det skete derved, at man over Tylsbjerg drog ned til et Vad i Uge Bæk, som endnu kan ses tæt øst for Uge By. Paa den anden Side af Vadet fortsatte den gamle Oldtidsvej mod Nordvest — til Toppehøj og Bolderslev. *Men netop for dette Vadested spærrede det ene af Egnens Virker: Befæstningen ved Tylsbjerg.* Det var den, der lukkede af for selve *Hovedvejen* mellem Syd og Nord — Vejen over Uge.

Naar denne Adgang var spærret, gjaldt det om at finde en anden i Stedet, og dette lod sig da ogsaa gøre. Man behøvede ikke at gaa lige løs paa Tylsbjerg, man kunde fra Uge Hede søge mod Sydvest over forholdsvis tørre Hedestrækninger, indtil man ved Svenneby (nuv. Almstrupmark) kom ned til *Skinnevoj* (Skinnevad) i Almstrup Bæk. Var man paa den anden Side af dette Vadested, fulgte kort efter et nyt — „æ *Borrevoj*“ — i Uge Bæk, og dermed var man over Vanskelighederne. Herfra gik Vejen direkte op til Toppehøj og Bolderslev. Hvor interessant er det da ikke, at vi netop paa *Skinnevojsageren* traf den anden af de to Befæstninger! *Skinnevojsvirket og Tylsbjergvirket har tilsammen kunnet laase for hele Strækningen fra Tinglev Sø til Ligaard. De dækkede de eneste to Vadesteder (og afskar de eneste to Veje), som fandtes paa disse ca. 6—7 hm.*

Vi kan tilføje, at Befæstningsvirkerne her staar i en saa nøje og karakteristisk Forbindelse med de ældgamle Oldtidsveje, at de nød-

vendig maa være om ikke jævn gamle med Vejene, saa dog ældgamle. De maa stamme fra den Tid, da Jyder og Angler endnu dannede selvstændige politiske Magter indenfor Sønderjyllands Omraade, da Tjodsamfundene endnu var den højeste Form for politisk Organisation, man kendte til, og da der endnu skulde løbe flere Aarhundreders Vand i Stranden, før et dansk Rige blev skabt. Man kan ikke undtagen i særlig heldige Tilfælde og ved Hjælp af gunstige Fund datere saadanne forhistoriske Virker. Det er derfor ganske umuligt at sige, *naar*

Tre Palisadepæle fra Bredmose.

man har befæstet de to Vadesteder; men at det maa være sket *før* Folkevandringstid, altsaa før ca. 400 e. Kr., er næsten givet, og det kan godt være sket flere Aarhundreder før.

Selv om dette nu er rigtigt — og jeg skulde tro, at denne Opfattelse vil blive staaende, — behøver de to andre Befæstningsvirker, *Gaardebyvirket* og „*æ Skans*“ (mellem Ligaard og Gratbjerg) jo ikke at være lige saa gamle. Det kan være fristende nok at se det hele som een stor og sammenhængende Foranstaltning; men Fristelsen er aldrig et tilstrækkeligt Grundlag for en Theori. Der maa andet og mere til.

Først og fremmest maa vi spørge om, hvorledes Bebyggelsen var paa disse Kanter. Hvor der ikke har været noget at dække, har der selvfølgelig heller ikke været opført noget Værn.

For *Gaardebyvirkets* Vedkommende kunde Omstændighederne tyde paa, at det var jævngammelt med de to andre. Der var faktisk en ikke ringe Bosættelse mellem Tinglev og Gaardeby, og det har næppe været vanskeligt at angribe denne, naar man fra Uge Hede og Almstrupmark fulgte den lave Højderyg mellem Tinglev Sø og Bjerndrup Aa ned over Visgaarde. *Men det var netop denne Højderyg, der blev afskaaret ved Hjælp af Virket.* Om dets Alder skal jeg dog intet yderligere udtale. Palisadevirket ved Sydenden af Tinglev Sø synes at være af ganske samme Art som det, der er fundet ved Skinnevej og Tylsbjerg; men deri ligger foreløbig intet sikkert Bevis for Samtidigheden. Der maa yderligere Undersøgelser til.

Derimod kan man med nogenlunde Sikkerhed antage, at „æ Skans“ er af yngre Datum. Det følger simpelthen deraf, at der i Oldtiden ingen Bebyggelse har været at dække og ingen Vej har ført paa disse Kanter. Som før nævnt maa Skovene antages at have strakt sig helt ned til Mosen ved Ligaard. Først i sen Oldtid eller tidlig Middelalder har man ryddet denne Egn, og Vejen — den berømte *Oxevej* — er da ført over Petersborg (ved Urnehovedgaard) og *Løgpold* (hvor det ikke mindre berømte fælles-sønderjydske Thingsted har været) mod Nord. Efter at dette er sket, har ogsaa Færdselen paa denne Del af Oxervejen kunnet faa Betydning under Fejder, og man kan da have spærret Vejen med en Langvold fra Moserne til den tilbageværende Del af Højskoven: „æ Skans“. *Hvornaar* dette er sket, aner vi ikke. Det kan være sket endnu i forhistorisk Tid, og det kan være en middelalderlig Foranstaltning. Saa udslettet, som Voldens Spor er i vore Dage, har man kun ringe Mulighed for nogen Sinde at løse Gaaden; men Bebyggelsesforholdene paa Egnen som Helhed taget taler i hvert Fald for, at „æ Skans“ langtfra i Alder kan maale sig med Tylsbjergvirket, Skinnevojsvirket og (sandsynligvis) Gaardebyvirket.

Dette turde i Hovedsagen være, hvad man for Øjeblikket kan sige om det mærkelige *Ollemersdige*. Det har ikke haft de vældige Dimensioner, hvorom man har talt, men det har dog fuldkommen dækket for hele Passagen mellem Nord og Syd. Det har været en Række (to til tre, omsider endog fire) Vejspærringer, der har været anlagt med aaben Sans for Terrænets Udnyttelse, og som delvis har været styrket ved kolossale Tømmervirker ude i Sumpene: svære Palisaderinger, der endnu for en stor Del staar bevaret nede i Kærjorden og paakalder Forskerens Opmærksomhed.

Men det har ikke alene været *Vejspærringer, det har været et virkeligt Grænseværn.* Tanken udtaltes for første Gang af mig i min „Geschichte des schleswigschen Volkes“. Det meget, som siden da er kommet for en Dag, og de nøje Undersøgelser af Egnens Mindesmærker, som siden Genforeningen er foretaget af Nationalmuseet, har

i mærkelig Grad bekræftet min Theori. Klarere end før kan vi i dissé Egne skelne Grænsestrøgets ejendommelige Karakter, følge Vejliniens Løb og undersøge den Færdselsaare, som bandt Jyders og Anglers Bosættelsesomraader sammen. Bedre end før kan vi derfor ogsaa opfatte Ollemersdige's Funktion som Grænse-spærring, og vi kan være Gaardejer *H. P. Jørgensen* i høj Grad taknemlig, fordi han har henedet Opmærksomheden paa Forhold, der uden hans vaagne Interesse sikkert aldrig var bleven kendt af Forskningen.

* * *

Efterskrift.

Om et Par af de Stednavne, der er knyttet til Virket, vil jeg tilføje enkelte Ord.

Ovenfor er et Navn som *Vol(d)højagre* nævnt. Man bør ogsaa jægge Mærke til noget som „*æ Borrevej*“ og „*det gamle Borrested*“ ved Uge Bæk, umiddelbart ved Landsbyen Lovtrup. Maaske hentyder dette ikke direkte til Virket; men det var dog over dette Vad, Færdslen skulde gaa fra den spærrede „*Skinnevej*“, og det er da meget tænkelig, at „*Borrevej*“ har haft en mindre Spærring, skønt der intet Spor findes af en saadan.

Af større Interesse er Navnet *Gaardeby*. Dette kan næppe opfattes paa anden Maade end som Bebyggelsen „*(at) garthi*“, dvs. „*(ved) Gærdet*“, og her maa det huskes, at *Garth* (vort *Gaard*) var en almindelig Betegnelse for en gammel Befæstning — en Palisadering, en Jordvold, eller hvad det nu kunde være. Det mest levende Vidnesbyrd om Grænsevirket har vi da i selve det Stednavn, som er knyttet til den sydligste Del af Anlægget.

Hvad endelig *Ollemersdige* angaar, er Forstaaelsen let: det er *Oldemorsdige* i Betydningen „det ældgamle Dige“, ganske som „*Ol lemerstoff*“ betyder „den ældgamle Toft“ og „*Ollemersvej*“ er Navnet paa „den ældgamle Vej“. Fra vore middelalderlige Kildeskrifter vil mange kende Navnet „*Ribe Oldemor*“. Alle de øvrige Navneformer (*Olgerdige*, *Holger Danskes Dige* og lign.) er uden Betydning.

De Tørsbøllers gudsbespottelige Handling.

Af Frode Gribsvad.

Den Kliplev Præst, Magister Frederik Nissen, var saare gram i Hu. Hvad var det ikke for gudsbespottelig Gerning, som skulde være gaaet i Svang udi Tørsbøl, og det endda paa selve den højhellige anden Pinsedag. Fortaltes det ikke, at Indvaanerne der var kommen

sammen for at erfare, hvem der for faa Dage siden havde stjaalet Gryn fra Hyrdens Kone, og ikke blot havde de først spist Salt og Brød og derved brugt allehaande gudsbespottelige Ord, men de var ogsaa, da de ikke ved dette Middel havde kunnet erfare, hvem Tyven var, blevet enige om at lade et Sold løbe og havde virkelig sat dette i Værk og derved brugt end mere Gudsbespottelse, end da de aad Salt og Brød. Dette burde sandelig anmeldes for Herren til Søgaard, Storkansleren — Gud staa ham bi i hans haarde Sygdom! efter de sidste Tidender fra København plagedes han svarligen af Podagra og anden Daarlighed — hans Betjenter paa Graasten, at slig Synd imod det andet Guds Bud kunde blive straffet haardt.

— Saa var da de højgrevelige Undersaatter i Tørsbøl stævnet til Graasten til Tirsdag den 26. Juni 1688. Først blev de alle formanede til i det gode at udsige, hvorledes denne Gerning var foregaaet, hvilket de ogsaa lovede at gøre. De blev nu kaldt frem een for een. Nis Thilsen og Peter Jørgensen havde ikke været med ved Gerningen, vel havde de hørt derom af andre, men de som var skyldige, maatte bedst kende dertil. Peter Tømmermand, Gerningens Ophavsmand, udsagde, at der i nogen Tid i Forvejen var begaaet adskillige Tyverier i deres By, saa at endog Nabobyerne vidste at fortælle derom. Da nu enhver i Byen gerne vilde fri sig for Mistanke, og da der for nylig var bleven stjaalet Gryn fra Byhyrdens Kone, saa havde samtlige Naboer raadslaaet om, hvorledes de kunde erfare, hvem Tyven var, især havde Hans Jensen ladet sig det være magtpaaliggende og sagt, at han vilde vide, hvem Tyven var, selv om det skulde koste ham en halv Tønde Øl. Til Trods for al flittig Eftersøgning og Forsken, havde de ikke kunnet naa til noget Resultat, hvorfor han, Peter Tømmermand, havde givet det Raad, at de skulde alle en Dag komme sammen med hverandre og æde Salt og Brød. Dette Raad havde samtlige Naboer billiget, og Hans Jensen havde som Oldemand til den Ende stævnet dem sammen til anden Pinsedag, da de efter Sædvane havde forsamlet sig paa Gaden og var derefter gaaet hen til en kongelig Fæstebonde Thomas Hansens Hus, hvor nogle Kvinder havde spist Salt og Brød og derved brugt disse Ord: Gid saa mange Djævlæ maatte hente dem, som der laa Saltkorn paa Brødet, hvis de var skyldige i Tyveriet. Men alle havde de spist deres Stykke Brød og Salt, uden at man havde erfaret Tyven, hvorefter Peter Tømmermand — det maatte han tilstaa og kunde ikke fragaa — havde tiltalt sine Naboer og sagt, at hvis de vilde staa sammen med ham alle som een overfor den gejstlige og verdslige Øvrighed, saa vilde han gøre Tyven aabenbar. Da de nu havde lovet dette, og alle havde givet ham Haanden derpaa, havde han hentet et Sold og en Saks, stukket Saksen fast i Soldet, saa at det hang paa denne, og derpaa havde Jep

Smied holdt fast paa den ene og han selv paa den anden Side af Saksen og Soldet. Peter Tømmermand havde da, som om han talte til Jep Smed, sagt disse Ord: Jeg siger dig — og saa nævnte han efterhaanden alle Mændene og Kvinderne i Byen ved Navn — ved Sankt Peter, Sankt Paul og Jomfru Marie, at du har stjaalet Grynene fra Hyrdekonen. Hertil svarede Jep Smed, at han eller hun, som Peter Tømmermand havde nævnt, ikke havde gjort det. Flere Navne var saaledes blevet nævnt, uden at Soldet havde bevæget sig, men da de kom til Hans Jensens Kone, Anna, havde Soldet vendt sig 3 Gange. Saaledes var Sagen gaaet til. Havde han gjort Uret heri, saa bad han om, at det maatte være ham tilgivet for denne Gang, han vilde vogte sig for sligt i Fremtiden.

Jep Smeds Udsagn faldt sammen med Peter Tømmermands. Saa blev Hans Jensen kaldt frem. Naar han havde sagt, at han vilde vide, hvem Tyven var, selv om det skulde koste ham en halv Tønde Øl, havde han ikke sagt det, for at det, som skete, skulde foretages, han havde intet vidst eller hørt om, hvad Peter Tømmermand havde for. Forøvrigt skulde han som Oldermænd i Byen kalde sine Naboer sammen, naar nogle af Byens Folk forlangte det, og naar det laa ham paa Sinde at erfare, hvem Tyven var, saa var det for at befri sin Kone for den Mistanke, som man havde kastet paa hende, og fordi han vidste, at Peter Tømmermand netop den Morgen, hvor Hyrdekonen mistede Grynene, havde været tidligt oppe og i Marken, saa havde han, da Peter Tømmermand tilbød at aabenbare Tyven, ment, at han maaske havde set Tyven, og i den Mening givet ham Haand paa at staa sammen med ham i deres Forehavende. At han vilde foretage sligt som at lade Soldet løbe og spise Salt og Brød, havde han forud ikke vidst, langt mindre raadet dertil eller udtalt Ordene: han vilde vide Tyven, selv om det ogsaa skulde koste ham en halv Tønde Øl, i saadan Mening. Men da Peter Tømmermand havde hentet Soldet og Saksen og gjort dermed, som han allerede havde tilstaaet, havde han saalidt som de andre Naboer talt derimod, men indvilliget stiltiende deri.

Peter Hartesen sagde det samme som de andre. Marquor Jørgensen var først kommen til Stede, efter at man havde ædt Brød og Salt. Christoffer Jørgensen, Jørgen Tielsen og Johan Hansen stemte overens med Peter Tømmermand. Hans Todsens var først kommen til Stede, da man allerede var i Gang med at lade Soldet løbe.

Hermed sluttede Forhørene, og man skred straks til at dømme de stakkels Tørsbøller. Peter Tømmermand blev som Anstifter af Gerningen idømt 3 Dages Fængsel og til for den givne Forargelses Skyld at staa offentlig Kirkebod en Søndag efter endt Prædiken. Jep Smed skulde, skønt han ikke havde været med til at give Raadet, men blot

ligesom de andre havde indvilliget deri — saa skulde han dog, fordi han havde holdt med paa Soldet og altsaa var mere strafbar end hans Naboer, straffes med Fængsel og en Søndag efter Gudstjenesten staa offentlig Bod i Kirken. I den Retsprotokol, hvori der fortælles om hele denne Sag, er der ikke bleven indført, hvor mange Dages Fængsel, Jep Smed fik, men vi har sikkert Lov til at gætte paa 2 Dage.

Hans Jensen, Peter Hartesen, Marquor Jørgensen, Christoffer Jørgensen, Jørgen Tielsen, Johan Hansen og Hans Todsén blev belagt med Fængsel — antagelig vel kun 1 Dag — og skulde en Søndag før Gudstjenesten staa offentlig Kirkebod. (Mon det ansaas for en mindre Straf at staa Bod før Gudstjenesten end efter? Man skulde efter den Forskel, der her gøres, antage det — maaske fordi der før Gudstjenesten kunde ventes at være færre af Menigheden til Stede end efter Gudstjenesten).

Hermed slutter Sagen i Retsprotokollen. Hvorledes det gik med Opklaringen af Tyveriet, faar vi intet at vide om.

Hvorledes Rationalismen kom til et Landsogn.

Præsten Michael Koch i Døstrup.

Efter Pastor Jørgensens „Chronik des Kirchspiels Døstrup“ ved Cl. E.

Paa *Mindetavlen* i Døstrup Kirke staar: „H. Michael Koch, i 7 Aar Hører ved Latin Skolen i Ribe, udnævntes i Decbr. 1789 til residerende Capellan i Schierbek og succederede i Marts 1791 sin Svigerfader sal. Hr. Provst Brorson som Præst i Døstrup. 1820 fik han formedelst Svaghed sin ældste Søn til Personalcapellan og 1821 døde han. Aetatis 62 $\frac{1}{2}$ Aar, var altsaa Præst i 20 Aar“.

Michael Koch var født den 6. Febr. 1759 i Ribe, hvor hans Fader, Gabriel Koch, var Kæmner. 1778 blev han Student i København, 1783 bestod han Embedseksamen med haud illaudabile. Alle-rede Aaret forinden havde han tiltraadt sin Virksomhed som Hører ved Latinskolen i Ribe. Den 15. Januar 1790 blev han i Døstrup Præstegaard viet til Pastor Brorsons ældste Datter Barbara Agnetha Brorson. I Ægteskabet fødtes der følgende 6 Børn:

Anna Elisabeth Koch, f. i Skærbæk d. 24. Okt. 1790, begravet samme St. den 17. Dec. 1790,

Gabriel Koch, f. 3. Aug. 1792, Faderens Efterfølger i Embedet.

Johan Peter Koch, f. 11. Mai 1794, Sognepræst i Nykirke og Faaborg, senere i Sneum og Tjæreborg, til sidst i Hostrup, Rostrup og St. Arden, hvor han døde den 22. Dec. 1862,

Bendix Holst Koch, f. 21. Nov. 1795, død ugift 1823,

Johanne Koch, f. 19. Aug. 1797, gift med Degn Christian Fred. Kay-sen i Emmerlev, død i Emmerlev den 1. Juni 1863.*)

Anna Elisabeth Koch, f. 20. Sept. 1799, død 12. Maj 1803.

Med Pastor Michael Koch drog *Rationalismen* ind i Døstrup Præstegaard. Hvis man ikke vidste det af andet, kunde man næsten læse det ud af det, som han indførte i Dødsregistret, da hans yngste Datter blev begravet: „Christi Himmelfartsdag, den 19. Mai 1803 lod jeg, Michael Koch, og min kjere Kone, Velædle Madame Barbara Agnete Koch, fød Brorson, vor meget kjere og haabefulde yngste Datters Anna Elisabeth Kochs Jordhytte begrave i den nye Kirke-Tilbygning, under en udhuggen Steen i Gangen. Hr. Provst P. Cramer holdt Liigprædiken. En Orme-Feber forenet med Kighoste afplukkede denne skønne Blomst den 12. Mai. 3 Aar 8 Maaneder“.

Michael Koch har dog, saa vidt man kan se, hørt til de *maadeholdne* Rationalister. Hans Svigerinde, Ida Hedvig Brorson, fik Lov til at bekende sin gamle Tro og synge Hans Adolph Brorsons Sange, naar hun i Døstrup Præstegaards Folkestue sad og kniplede med sine flittige Hænder. Michael Koch lagde stor Vægt paa et godt Forhold til Sogneboerne, og alene af den Grund har han ikke kunnet tænke paa at fremtvinge Rationalismen i dens skarpeste Form.

Alligevel mærkes *Rationalismens Indflydelse* paa alle Omraader, baade dens gode og dens svage Sider.

Hvor „Lighed, Frihed og Broderlighed“ var Tidens Løsen; var der ikke mere Plads til de *gamle Særrettigheder*. Den lille Anna Elisabeth Koch var den sidste, der begravedes inde i Døstrup Kirke (1803), og da Michael Koch døde 1821, begravede man ham ude paa Kirkegaarden. Han blev altsaa den første Sognepræst i Døstrup, der ikke kom til at hvile inde i Kirken. Trøjborg var fra Adelens Hænder gaaet over i Borgerskabets, og Godsejer Bendix Holst maatte nu give Afkald paa at udnævne Præsterne i sine tidligere *Patronatskirker* Døstrup, Mjolden, Randerup og Visby. Efter et Interregnum, hvor ingen vidste Besked med Kirkernes Tilhørsforhold, bestemte en Forordning af 10. Febr. 1841, at de for Fremtiden var selvejende.

Som andre rationalistiske Præster viste Michael Koch stor Interesse for Almuens Oplysning, for Landbrugets Fremskridt, for Have-dyrkning og for Udryddelse af gamle Fordomme. En Indberetning

---

*) Hun var en særlig god Veninde af Digterindeu Anna. — Anna Christiana Lautrup, Datter af Pastor Johan Christian Lautrup i Brede, f. i Aabenraa 14. Apr. 1794, gift anden Gang med Lorenz Paulsen Ludvigsen i N. Vollum.

af 5. Juni 1800 viser hans *Interesse for Skolerne* i Sognet. Da Biskop V. K. Hjort 1812 visiterede i Døstrup, skrev han i den gamle Liber Daticus: „Aar 1812 d. 19. October visiterede jeg i Døstrup Kirke. En talrig Ungdom mødte og gjorde Rede for deres Religionskundskab, til sand Hæder for deres retsindige Lærer, Hr. M. Koch, som prædikede særdeles vel og opbyggeligt paa Visitationsdagen. Jeg ønsker denne brave Mand Kraft og Velsignelse af Gud til at fortsætte sit vigtige Embede med forønsket Frugt“. I Synsprotokollerne fremhæves ofte, hvorledes Koch tager sig af *Præstegaardshaven*.

I Michael Kochs Tid gik man mere og mere over til at *døbe Børnene i Hjemmene*. Ved Forordning af 19. Marts 1745 var der blevet bestemt, at Børnene „ikke uden under særdeles Vilkaar maatte hjemmedøbes, men straks efter nogle Dages Forløb skulde bringes til Kirken, for der offentlig at døbes, og det uden Hensyn til Aarets Tid, Vejrligets Haardhed og Vejens Længde og Besværlighed“. Det var Pietismens Krav. 1771 ophævedes denne Forordning, fordi „de spæde og nyfødte Børns Helbred ofte maa lide og deres Liv sættes i Fare“, og det bestemtes, at Forældrene selv maatte afgøre, om de vilde lade Barnet hjemmedøbe eller ikke.

I Pastor Kochs Tid gik man over til at vælge en bestemt *Konfirmationssøndag*. „For Søfartens Skyld“ valgte man den første Søndag i Marts. *Vielserne* blev for største Delen foretaget i Kirken, men det var udelukkende af Hensyn til, at Vielser i Hjemmene var dyrere. Baade Pastor Koch selv og flere af hans Slægtninge blev viede hjemme, og det gjalt overalt som finere. Ved *Begravelserne* gav man mere og mere Afkald paa Ligprædiker i Kirken. Efter 1809 bliver selv Gaardejere begravede uden Ligprædiken.

Under Michael Kochs Embedsvirksomhed indførtes naturligvis den nye rationalistiske *Salmebog*, der var i Brug i Sognet helt til Pastor Sønke Jessens Tid.

1794 opførtes en ny *Fattiggaard* øst for Døstrup. Man gav den Navnet „Hielprede“, men da ingen vilde bo i den, fordi den laa saa enligt langt fra Byen, blev den allerede nedbrudt igen i Aaret 1809.

Mens Rationalismen bredte sig fra Prædikestolene, holdt den gamle Kristentro sig i Hjemmene og i *Herrnhuternes Kredse*. Kirkestyrelsen saa med Mishag paa Herrnhuternes Virksomhed. Allerede 1777 advaredes Præsterne i Tørning Len imod at sende deres Børn til Brødre-Uniteten i Christiansfeld, og Præsten Joachim Ewald i Hvidding, der havde sendt sine Børn paa Brødremenighedens Skole, fik Tilhold om at kalde dem tilbage. 1778 paalagdes det Biskoppen i Ribe „at have et vaagent Øje med de omflakkende Christiansfeldske Tilhængere“.

Hvornaar de første Brødre har begyndt deres Virksomhed i Dø-

strup Sogn, kan ikke siges, men 1801 findes der en Kreds i Døstrup, og „Broder“ Jacobsen holder Møde hver Søndag i sit Hus.*) Ved Siden af Jacobsen stod *Degn Aislef* i Døstrup i Spidsen for Herrnhuternes Kreds, og hans Hustru ledede Kvindernes Møder. Ogsaa i Lovrup havde Herrnhuterne en Kreds.

Michael Koch var personlig en *from Mand*, der ogsaa i Praksis viste sin Kristendom. En Ven af ham i Ribe testamenterede ham 16,000 Rdlr. Arvingerne protesterede, men kunde ikke gøre Krav paa noget. Alligevel gav Koch Afkald paa hele den store Arv.

Michael Koch havde aldrig været stærk. Allerede da han kom til Døstrup, havde han et svagt Bryst. I det sidste Aar fik han sin ældste Søn, Gabriel Koch, til Hjælp. Den 23. August 1821 døde Michael Koch, hans Enke døde den 15. Marts 1828, og begge begra-vedes, som før nævnt, paa Kirkegaarden.

Et gammelt skifteforlig på Rømø.

Angaaende Thagholm Gaard.

Vi Underskreffuene Heer Jens Engelbretsen Sogne Præst
Till Rømø Kirche Peder Christensen Kromusz Landfoget Christen
Hanszen Nielsz Hanszen Alle Boendis paa Rømø kiendis och Giøre
heermed Vitterlige for alle med dette vordt Obne Breff at wij ware
Kallede till Tagholm Husz Om en wenlige forlig Imellem Jesper Peder-
szen i tagholm och hansz Søn Peder Jasperszøn och haffuer wij
forne mend forligte denem Saaledis Udj woris Neruerelsze som effter
følger: først som er at Jesper Pederszen Haffuer med Hansz Kiere
Hustrues saa well ochsaa Hansz Børns Christen Jasperszen och Anne
Jaspersdater med dirris Beuillinge och Samtyche haffuer ovladit forne
peder Jasperszen Den thridie Par dt Udaff Sønder Enge Udaff den Søn-
der ende som liger Nest till Denem med Ager Och enge och Huszetag
och Huiszsom Der Paa Groer Paa den thrde Par dt imellom Chierstin
Matzkuns och dennem som hand Maa fæste Eller fæste lade naar
hanom Godt Synes Och Om det maa och kand schee med Woris Well-
byrdige Hoy Øffuerig:hedtZ Willie och Samtyche och schall Jesper
Pederszen sielff haffue Grøden Udaff same forne Jord udj den tillko-
mendis Somer hvor forueen haffuer Jesper Pederszen loffuit at wille
giffue Sin Søn Peder Jasperszen denne till Medgiffit v daff tagholm

---

*) „Broder“ Jürgen Sønnich Jacobsen var Kniplingskræmmer, Søn af Møller Hans Chr. Jacobsen i Brede. Han var gift med en Datter af Kniplingskræm-mer Lorenz Brodersen i Brede. Han flyttede senere til Christiansfeld.

Gaard et halfft hunder Rixdaller Jnskriv(?) och en God Vstraffelige Seng med All sin tillbehøring Och en Kiste saa god som thrij Rixdlr. och en God Kod næst den Bæst och Tag till szit Husz at tæge det med och et lasz høe nu udj Somer och sziden naar Jesper Pederszen Hansz Fader haffuer Giffuit sin forne Søn Peder Jesperszen alt dete forschrne for Benævndt er schall Peder Jesperszen verre forpflichtet till for sig och hansz Arffuinger at Giffue Hansz fader schøde och affkald aff Tagholm gaard effter faderen och moderen dertill naar der hanem eller hansz arffuinge der om tillszigis hermed ware di allesamen, gamell och vnge Gierne och well tillfredtz och Vel forligte at dete saa var i alle sandhed som forschreffuit Staar winde och Bekiende wij forne mend med woris *Signeter* heneden Vndertrycht achtum Rømø den 12 Februarj Anno 1649.

(4 segl med bomærker).

SAMPLEREN.

Forvarsel. Min Kone og jeg laa en Nat i vor Seng og sov. Hun var i Omstændigheder. Vort Hus var ganske tillukket. Det var en lille Lejlighed, som man let kunde overse; baade Vinduer og Døre var tillukket. Som vi ligger i Sengen, er det, som der kom en ind ad Døren ganske sagte henover Gulvet hen til Sengen til os, bøjede sig ned over os saa nær, at man kunde mærke dens Aande. Min Kone blev bange og lagde sig tæt ind til mig. Et Øjeblik efter fjernede det sig ligesaa lydløst, som det var kommen. Om Morgenen sagde min Kone: „Hørte Du det, der var nogen i Nat“. — „Nej, der var ikke“, sagde jeg for ikke at gøre hende bange. Hun blev ved at paastaa at have set samme Syn som jeg. Jeg staa op og undersøger hele Lejligheden. Alting var lukket. Saa siger hun, det var Varsel for hende. „Passiar“, sagde jeg og slog det hen. 14 Dage efter kom hun i Nød, og vi havde to Doktorer, men hun døde uden at blive forløst. Vi havde et Skrin i Stuen, hvori der var Tøj til

Barnet, det kunde sommetider blive lukket op om Natten og smækket i igen.

P. Lassen, Majbølgaard, ved C. Ludvigsen, Aabenraa.

Heksemesteren fra Toftlund. En Mand i Toftlund havde to smukke Heste, som han havde solgt for en meget høj Pris. Men Konen holdt saa meget af dem og vilde ikke af med dem. Den Dag Hestene skulde leveres, var den ene pludselig blevet halt, omendskønt den ellers aldrig havde fejlet noget. Manden hentede Dyr lægen, men denne sagde, at han ingen Fejl kunde finde. Det hørte Heksemesteren. Han gik hen til Manden, gav ham en Hammer og et Søm og sagde: „Hold nu Sømet imod Hestens Hov, og slaa saa med Hammeren paa det, saa ser du, hvem det er, som gør Hesten halt“. — „Hvorledes kan jeg faa det at se?“ spurgte Manden. — „Jo“, sagde Heksemesteren, „hvis du slaar en Gang, bliver den, som har gjort det, blind paa det ene Øje, og slaar du

en Gang til, saa bliver den helt blind“. — Da Manden hørte det, vilde han ikke have det at se.

Senere opdagede han, at det var hans egen Kone, der havde gjort Hesten halt. Han var nu alligevel glad for, at han ikke havde slaæet til Sømmet. Men Hestene kom aldrig bort fra Gaarden.

Ingeborg Wind, Sæd

Drengen hørte, de sang. For omtrent 70 År siden hændte følgende i en Gård i Branderup:

Husmoderen lå syg, og hendes lille 4årige Søn stod paa en Skammel ved Sengen. På een Gang gav Drengen sig til at lytte efter noget. På Moderens Spørgsmål om, hvad det var, sagde han: „Mor, de synger ind i æ Pisel“. Og lidt efter tilføjede han: „De synger osse ud i æ Hav“. Moderen hørte intet, men blev meget bange, da hun tænkte det som et Varsel om, at hun skulde dø. Dette skete dog ikke; men en gammel Moster, som boede i Aftægtsværelserne, døde nogen Tid efter, og da hun blev sunget ud, stod Ligfølget i Storstuen og uden for Døren ud til Haven.

I. H. Byriøl, Ø. Vamdrup Skole.

De forheksede Æg. En Mand i Gram havde mange Uheld med sine Kreaturer. Folkene i Huset fandt af og til Æg paa Marken, og da de selv havde mange Høns, troede de, det var deres Æg, og tog dem med hjem og brugte dem i Husholdningen. Da Uheldet blev ved, gik Manden til Heksemesteren. Denne gav det Raad, at de ikke skulde bruge de Æg, som de fandt, men i Stedet for brænde dem. Manden hørte efter Raadet, og siden den Tid var det forbi med Ulykkerne.

Ingeborg Wind, Sæd.

Sagn om Kegnæs. For ca. 300 Aar siden var hele Kegnæs bevokset med Skov. Der boede dengang kun nogle Fiskere der, som holdt Kirkestader i Hørup Kirke. Den Hørupper Præst havde Ret til at holde Svin paa Olden paa Kegnæs.

Paa den østlige Spids af Halvøen, i Nærheden af det Drej, hvorved den hænger sammen med Als, ser man endnu en lille Holm med Grave rundt omkring. Her skal der i gamle Dage have staaet en Borg. Her boede en Viking eller Sørøver ved Navn Andreas Kaj, som var frygtet vidt omkring. Efter ham hed Borgen Kajborg. Som den laa i Hørup Hav, egnede den sig godt til Sørøverrede. Hele Kajnæs var jo bevokset med tæt Skov, og fra Søsiden var Borgen skjult af Kajnæshøjen. Endnu ses Borgens Brønd der, og af Borgen skal der endnu findes Ruder.

Man har vidst meget at fortælle om Kaj, og en Præst i Lysabild har en Gang optegnet det.

Andreas Kaj laa i Strid med en Junker Klaus Munk, der var en mægtig Mand. Munk faldt i Kampen. Til Gammelgaard hører et Kobbelt, som kaldes Munkeskobbel, hvor der er Spor af en gammel Borgtomt med Grave omkring, som man kalder Munkegaard. Den skal Klaus Munk have beboet.

Ved C. Ludvigsen, Aabenraa.

Mundheld.

Æ har haj en goj Skol'gang, soj æ Dreng, for æ gik i æ Træsk', — å æ har besøgt de hy Skoller, for æ gik aa æ Lovt, — æ såd å føst, de var fra forkert Eend, — å æ kund' haj kommen vid're, men der var indt fler Bænk'.

Jacob Hansen, Tønder.

Et Varsel. Jeg tjente sammen med en Karl i Ballebro. Han flyttede over til sin Nabo. Han blev syg, og en Søndag Eftermiddag var hans Fader at se til ham. Da var han saa vidt, at han sad oppe og spiste sin Mellemmad med sin Fader og Folkene paa Gaarden. Saa gik han i Seng, og Pigen kom ind og spurgte, om han vilde have Aftensmad. Nej, det var ikke længe siden, han havde spist. $\frac{1}{2}$ Time efter kom Pigen hjem fra Aftenmalkningen, saa kom han farende ud af Vinduet — det var et lille Vindue — højt oppe i Væggen, og saa satte han sig op paa Plankeværket, der var omkring Brønden, som der intet Vand var i. „Niels, Niels, hvad gør du“. Han saa vredt paa Pigen. „Jeg gør, hvad jeg vil“, sagde han, og saa sprang han lige ned i Brønden og slog sig ihjel, og hans Fader maatte være med at tage ham op. — Den Pige havde en Nat set Lys i hans Kammer. „Mon Niels skulde være bleven syg, saa de vaager over ham“, tænkte hun, da hun saa det. Men siden ser hun det Lys fare ud af Vinduet og lige ned i Brønden.
Iageborg Torp, Ullerup, ved C. Ludvigsen, Aabenraa.

Gamle Raad.

Mod bulne Fingre. Har man bulne Fingre, skal man gøre Hul paa et nylagt Æg og stikke Fingren ned i Hullet.

Mette Bøgen, Østerby.

Mod Gigt. Har man Gigt, skal man blande grøn Sæbe og Brændevin sammen og smøre det daarlige Lem med det.

Mette Bøgen, Østerby.

Mod Fnat. Man skal smøre sig ind i grøn Sæbe og ligge tre Dage i Sengen og tage Svovl ind.

Mette Bøgen, Østerby.

Mod Vorter*). Man skal gaa ud en Aften, naar det er Maaneskin og tage en flad Tallerken og spejle Vorterne i Maaneskin, men ingen maa vide det.

Niels H. Ernst, Heda.

Man skal gaa ud i Maaneskin og gaa to Gange om Huset, og sidste Gang skal man sige: Tag mine Vorter med.

Peter Andersen, Bylderup.

Man skal hakke noget grønt af en Thujabusk og komme det i en Flaske med Sprit. Har det staaet et Par Dage, er Spritten blevet helt grøn. Saa smører man Vorterne med det to Gange om Dagen.

Kathrine Schmidt, Tønder.

Naar der kommer en Mand kørende med en hvid Hest for, skal man vende sig om og raabe efter ham:

Hy Mand med æ hvie Hest,
tej min Orter med!

Frida Magneti, Gallehus.

Mod Ringorme. Tre Torsdag Aftener, inden Solen gaar ned, skal man tage et Stearinlys og stryge Ringormen med det, saa tørrer den væk.

Maren Jønsen, Daler.

Man skal smøre Ringormen i Ajle fra Kørne.

Mette Bøgen, Østerby.

Naar man har en Ringorm, skal man tage et Lys og køre tre Gange rundt over Ringormen, men lade en Aabning fri, hvor Ormen kan komme ud, og idet man kører rundt, skal man sige: Vig bort, Ringorm, som Dug for Solen, og dø i Jorden!

Petra Truelsen, Østerby.

*) Saml. „Sdj. Maan.“ II., 164 ff.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Cl. Eskildsen:

Østfront-Vestfront

som er en af de inter-
santeste Krigsbøger.

Bogen, som er gennemillustreret med
egne Fotografier, bedes forlangt gennem

Hans Beck's Boghandel

Tønder.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmeørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

LYS & KRAFT
RADIO
STOREGADE 24 TLF. 378
N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.